



Seppo Sivonen

Kauppahallit kaupunkien ympäristöhistoriassa

Market halls in the environmental history of cities

Awareness of the history of the built environment of cities forms an important basis for urban planning. At the same time, one can witness conflicts between interests that pertain to either the preservation or demolition of old buildings and milieus in many Finnish cities. The demolition of old market halls in Finland began in the 1950s. Post-war reconstruction and modernistic town planning were the main trends in Finnish architecture and planning after the Second World War. Already during the following decade, however, an old buildings preservation movement appeared alongside the social radicalism of that time. In this paper, I examine conflicts revolving around conservation issues of old market halls in Joensuu, Kotka and Kuopio. These conflicts indicate strong disputes between views that favour either economic effectiveness or the conservation of cultural heritage. Those who supported the demolition of old market halls did not see the architectonic or cultural value in these buildings. Those who were interested in their preservation maintained that old market halls were important elements of the cultural image of cities. In their view, the preservation of the layers and landmarks from different historical periods are key elements in an attractive townscape.

Keywords: environmental history, market halls, urban planning

Johdanto

Suomessa kauppahallien rakentamisen ensimmäinen kukoistuskausi ajoittuu vuosiin 1889–1914, toinen 1920-luvulle ja viimeinen jälleenrakentamisen aikakaudelle 1950-luvulla. Seuraavat vuosikymmenet edustavat jo kauppahallien taantumisen aikakautta. Joensuun uuden kauppahallin rakentaminen 1967–1968 oli vuosikymmenen erikoistapaus. Viimeiset kauppahallit rakennettiin Jyväskylään ja Keravalle 1980-luvulla (Gyllenberg 2007).

Sysäyksen kauppahallien rakentamiselle antoi vuoden 1879 uusi terveydenhuoltoasetus, jonka mukaan kaupunkien oli siirrettävä lihan, kalan ja meijerituotteiden myynti toreilta sisätiloihin. Esimerkiksi Turun torin kerrotaan olleen pölyinen ja

siivoton. Helsingin Vanhan kauppahallin tarinaperinteeseen kuuluu kertomus torieukosta, joka haroi myyntiin tarkoitettun maidon seasta suuren rotan. Oulussa kaupunkilaisia 1800-luvun loppupuolella vaivanneiden vatsa- ja suolistosairauksien arveltiin johtuneen pääasiassa tuoreen epäpuhtaan lihan ulkomyyntistä. Kaupan siirtämistä halleihin joudutti myös osaltaan torikauppaan varsinkin markkina-aikoina yhdistetty levottomuus, epäjärjestys ja siveettömyys. (Wilkko 1972: 8–11; Gyllenberg 2007:12–15; esim. Oulun kauppahallin perustamisesta ks. Flinck & Mäkelä 2001.)

Artikkelissani tarkastelen kauppahallien kohdalla käytyä suojelun ja purkamisen vastakkainasettelua ottamalla esimerkkeiksi Joensuun ja Kotkan kauppahallit ja Kuopion kauppahalliin kuuluneen kalahallin. Näissä kaikissa kaupungeissa

vanhojen hallien suojeleminen tai purkaminen synnytti ympäristörakentamiseen kohdistuneita kiistoja. Niissä esiintyi eri rintamia poliittisten päätöksentekijöiden, virkamiesten ja kaupungin asukkaiden kesken sekä taloudellisia intressejä varsinkin Kotkan ja Kuopion kohdalla. Tutkimustehtävänä on analysoida ympäristöhistorian näkökulmasta Joensuun ja Kotkan kauppahallien ja Kuopion kalahallin purkamista ja suojelema koskevia kiistoja tapausten kulkua seikkaperäisesti kartoittaen. Ketkä olivat kiistojen keskeiset toimijat hallien hävittämisen ja toisaalta niiden säilyttämisen puolesta? Mikä merkitys suojeelijoiden ja purkajien keskuudessa oli hallien rakennushistoriallisilla ja taiteellisilla arvoilla? Kolmanneksi tarkastellaan sitä, kuinka yhtäältä rakennetun ympäristön suojeleuintressit ja toisaalta purkamista ajavat taloudelliset etunäkökohdat kohtasivat toisensa.

Tutkimusotteen mukaisesti hallikiistoja dokumentoidaan empiirisesti olemassa olevan vähäisen tutkimuskirjallisuuden lisäksi sanomalehtiaineiston kautta. Sanomalehdissä uutisoitiin halleja koskevaa paikallista poliittista keskustelua ja päätöksentekoa. Lisäksi hallien säilyttämistä tai purkamista koskevassa mielipiteenvaihdossa tärkeitä lähteitä ovat oman aikansa yleisönosastokirjoitukset. Tämä koskee erityisesti Kotkan kauppahallia ja Kuopion kalahallia. Historiantutkimuksen sisäisen lähdekritiikin mukaisesti voidaan todeta, että yleisönosastoon kirjoittajat eivät pyrkineet objektiiviseen asioiden esittämiseen, vaan toivat kirjoituksiinsa selkeästi esille omat intressinsä hallikiistoissa.

Aikaisempaa tutkimusta hallikiistoista on tehty ainoastaan Joensuun kauppahallin osalta, jonka purkamisesta on tehty arkistolähteisiin ja lehtikirjoituksiin liittyvä artikkeli (Elsinen 1998). Samoin artikkelissaan *Kun rakennus ei kuollutkaan* on Pekka Piiparinen (2012) analysoinut tilan ja paikan merkitystä Joensuun kaupungin puisen kauppahallin uudelleenrakentamispöytäkirjoissa. Kotkan kauppahallikiistasta 1970-luvun alkupuolella ei ole julkaistu tutkimusta. Kuopion kalahallikiista käynnistyi vuonna 2010 ja on uutena konfliktina myös vailla perusteellisempaa analyysiä. Yleensäkin Suomen kauppahalleista tai niiden purkamiskonflikteista ei ole ilmestynyt kokonaisvaltaista eri näkökulmista lähestyvää ja nykypäiviin ulottuvaa historiantutkimusta. Petra Gyllenbergin (2007) *Tuoksuja ja tunnelmia. Kauppahallit Suomessa* -julkaisussa eri kaupunkien kauppahallien historia ja hallikiistat supistuvat lyhyisiin yleiskuvauksiin.

Historian käyttöä kaupunkisuunnittelussa on tutkittu kokonaisuudessaan vähän. Parisenkymmentä vuotta sitten voitiin todeta, että kaupunki-

en ympäristöhistoriaa koskevalle tiedolle oli ilmeinen tarve. Tilanne on pysynyt nykypäiviin saakka samanlaisena. Ympäristöhistoriassa kaupungit on usein sivuutettu tutkimuskohteina kiinnostuksen suuntautuessa enemmän maaseutuun ja metsäympäristöön. Rakennusperinteen vaalimisen lisätutkimustarvetta voidaan perustella myös tietotarpeella rakennusten kulttuurisesta olemuksesta, taiteellisista ja teknisistä pyrkimyksistä ja niiden ympäristövaikutuksista (Laakkonen *et al.* 1991: 6; Knapas 1999: 3; Hannikainen 2011; ks. myös Metsäranta 2010: 9).

Kaupungille on ominaista ihmisten luomat rakenteet, joiden muutoksilla on erityinen vaikutus ympäristöön. Toisaalta kaupungin kulttuurinen moninaisuus synnyttää useita eri tapoja ymmärtää ja kokea ympäristö (Laakkonen *et al.* 2001: 6). Historioitsija Laura Kolbe (2006: 129) toteaa, että kaupungin identiteetti muodostuu sosiaalisten, taloudellisten ja kulttuuristen suhteiden kompleksisesta yhdistelmästä. Hänen mukaansa esimerkiksi Skandinavian pääkaupungeissa ne ovat yllättävän samankaltaisia, kuten monissa muissakin pääkaupungeissa. Pääkaupungeissa on kuuluisia paikkoja, historiallisia muistomerkkejä ja miljöitä, joiden kautta muun muassa matkailijat pyrkivät aistimaan ja näkemään kaupungille tyypillistä paikallisuutta. Kansallinen historia, paikallinen muisti ja kaupungin identiteetti ovat kietoutuneet näihin paikkoihin ja rakennuksiin.

Kaupunkikuvan tutkimus ei rajoitu vain rakennettuun kaupunkiin vaan myös siihen, millaisia suhteita yksilöillä ja yhteisöillä on johonkin paikkaan tai ympäristöön. Jokainen kokee paikat ja tilat omalla erityisellä tavallaan samaan aikaan kun paikoilla on myös yleisiä, ”objektiivisempia” merkityksiä. Näihin yleisiin merkityksiin voidaan viitata puhuttaessa nykyisen kaupunkisuunnittelun trendistä luoda yhteisöllisesti eläviä ja kaupallisesti vetovoimaisia kaupunkikeskustoja. Tässä katsannossa historialliset kauppahallit ovat olleet tärkeä osa elävää ja vetovoimaista kaupunkikeskustaa.

Historia tekee kaupungin

Vuonna 1953 arkkitehti ja kaupunkisuunnittelija Arthur Korn julkaisi kaupunkisuunnittelua koskevan tärkeän kirjansa *History Builds the Town*. Kornin (1953: 1–2) mukaan kaupunkien syntyminen ja niiden rakenteiden kehittymisen selittäminen edellyttävät historian eri aikojen todellisten sosiaalisten voimien ymmärrystä. Myös Michael Hebbert ja Wolfgang Sonne (2006: 3–19) viittavat Kornin näkemyksiin käsitelleessään historian

roolia 1900-luvun kaupunkisuunnittelussa. Menneisyydestä on haettu yleistietoa kaupunkien historiasta, niiden pysyvistä komponenteista ja ominaispiirteistä. Toisaalta kaupunkihistoria säilyttää kollektiivista muistia, paikkaidentiteettiä ja paikallista kiintymystä. Kolmanneksi kaupunkisuunnittelun ja historian suhdetta voidaan kuvata ”historian suurena kuvastimena”. Tällöin kysymyksessä on kaupungin laajempi historiallinen kertomus, sen menneisyyden tulkitseminen ja tulevaisuuden jäsentäminen, mitkä määrittelevät kaupunkisuunnittelijan työtä. Skotlantilainen Patrick Geddes (ks. Geddesin biografia Meller 1990) puolestaan tunnistaa kaupunkisuunnitteluun historian tuntemisen, sosiaalisen toiminnan ja tilan sekä orgaanisen kasvun ulottuvuuden. Hänen mukaansa kaupunki on enemmän kuin paikka tilassa. Se on ajassa vaihteittain etenevää draamaa, missä keskeistä on paikallishistorian syvä tunteminen. Vain kollektiivisen muistin jakamisella voidaan projisoida tulevaisuutta (Meller 1990; Hebbert & Sonne 2006: 10–11).

Kaupunkisuunnittelun historiallisen merkityksen korostaminen ja vastakkainasettelu ilmenivät jo 1900-luvun alkupuolella yhtäältä puutarhakaupungin, toisaalta funktionalismin nimiin vannovien arkkitehtien erilaisissa näkemyksissä. Englantilaisen Ebenezer Howardin vuonna 1898 esittämä puutarhakaupungin ajatus ja niin sanottu *City Beautiful* -liike muodostivat selkeän vastavoiman kaupunkisuunnittelun funktionalistiselle lähtökohdalle. Jälkimmäisen tavoitteena oli modernismin hengessä kaupunkien ilmeen ja muodon radikaali uudistaminen. Puutarhakaupunkiajatus rakentui puolestaan perinteiden kunnioittamisen varaan.

Uusi paikallisuuden esiinmarssi kaupunkisuunnittelussa tapahtui 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin erityisesti anglosaksisissa maissa syntyi historiallisia rakennuksia, alueita ja monumentteja puolustavia suojeluliikkeitä. Samalla historiallisten dokumenttien, suullisen perinteen ja kansalaisosallistumisen kautta voitiin kaupunkisuunnittelulle tarjota perusta, joka yhdistyi kollektiiviseen muistiin. Vaikka yksipuolinen historian peiliin katsominen saattoi viedä kaupunkisuunnittelun liian nurkkakuntaiseksi, sen unohtaminen olisi aiheuttanut menneisyyden laiminlyönnin (Hall 1991: 249; Sundman 1991: 77; Hebbert & Sonne 2006: 19, 25; Klinge & Kolbe 2007: 77; Anttiroiko 2010: 19–20).

Suomessa toisen maailmansodan jälkeinen hyvinvointivaltiokehitys vei kaupunkisuunnittelun funktionalistisesti orientoituneeseen suuntaan

1960-luvulla. Nuoret arkkitehdit arvostelivat puutarhakaupunkeja tai kaupunginosia, kuten Tapiolaa. Ne edustivat antiurbaania romantiikkaa. Vuosina 1960–1965 Suomessa järjestettiin lukuisia suunnittelukilpailuja, jotka tähtäsivät vanhojen kaupunkien puutalojen totaaliseen hävittämiseen (Sundman 1991: 94–100). Kuten Johanna Hankonen (1994: 26–27) toteaa julkaisussaan *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta*, Suomessa hylättiin väljän ”metsäkaupunki”-lähiön suunnitteluperiaatteet. Tilalle tuli toiminnallista tehokkuutta korostavien lähiöiden ”kompaktikaupunkien” suunnittelu. Tehokkuus oli 1960-luvun yleinen tavoite, joka ilmeni myös vähittäiskaupassa.

1980- ja 1990-luvuilla kaupunkisuunnitteluun alkoi vaikuttaa individualismi, kansainvälisten markkinoiden huomioiminen ja taloudellisen kasvun ideologia. Ari-Veikko Anttiroiko (2010: 20) toteaa, että aikakautemme suuret rakentamishankkeet heijastavat vallan, rahan ja tiedon yhtenäisyyttä. Vastareaktionä tälle kehitykselle on niin sanottu revanssikaupungin idea: liberaalin urbanismin sijasta vedotaan perinteisiin arvoihin. Yhteiskunnallisesti idea heijastaa osaltaan uutta urbanismia kohtaan tunnettua pelkoa, kun keskiluokka näkee rappeutuvia kaupunginosia, heikentyviä palveluja, työttömyyden lieveilmiöitä ja uusia, vieraantuneita elämänmuotoja.

Kokemuksemme paikoista eivät muodostu yksinomaan nykyisyydestä käsin, vaan myös menneisyys ja muistot vaikuttavat niitä koskeviin käsityksiimme (Semi 2010: 105–107). Kollektiivisen muistin merkitys rakennutussa kaupunkiympäristössä, sen säilyttämisessä tai uudistamisessa on edellä kuvatun mukaisesti ollut yksi 1900-luvun kaupunkisuunnittelun keskeisiä ideoita. Juhani Pallasmaan (1995: 251) sanoin, ”*kaupungit, rakennukset ja esineet ovat yhteisön ja yksilön yhteisen muistin laajennus*.” Paikat, rakennukset ja miljööt voivat olla paitsi fyysisiä tiloja, myös muistin paikkoja. Kulttuurihistorioitsija Kari Immonen (1996: 25–26) toteaa, että tätä ajatusta vieroksuville modernisteille tyypillistä on juuri nyt menossa olevan nykyisyyden ensisijaisuus ja autonomisuus suhteessa kaikkiin muihin aikoihin. Kollektiivinen muisti rakentuu yhteisön jäsenten muistoista, jotka voivat olla toisiaan täydentäviä, keskenään erilaisia, tai jopa ylläpitää kilpailua yhteisön jäsenten identiteetistä (Onnismaa 2008: 83–102).

Kaupunkikuva ei siten kerro yhtä yhtenäistä tarinaa kaupungin menneisyydestä vaan sisältää useita erilaisia kertomuksia. Paikkakokemuksiin kytkeytyy käsityksiä ja tunteita, jotka ovat menneisyyteen sidottuja. Eri aikoina samat paikat koe-

taan eri tavalla. Kansallisessa historiassa kiinnitytään tiettyihin paikkoihin, monumentteihin, tiettyihin ajankohtiin, tapahtumiin ja seremonioihin. Samalla yksityisestä voi löytää yleisesti merkityksellisiä näkökulmia ja paikallisesta ilmiöstä koko kansakuntaa koskevia piirteitä. Esimerkiksi Suomessa Senaatintoria on perinteisesti tutkittu vallan ja politiikan näyttämönä. Lähtökohtana on ollut se, että Senaatintorilla on tiettyjä, kaikille yhteisiä merkityksiä (Kervanto Nevanlinna 2006: 18–20; af Forselles-Riska 2006: 218).

Muistin paikkoina kauppahallit olivat alusta lähtien kaupunkilaisten ostosten teon ohella asiakkaiden sekä kauppiaiden kohtaamispaikkoja ja kokemispaikkoja. Nämä kokemukset ovat säilyneet tarinaperinteessä. Jo kauppahallien avajaiset olivat merkittäviä tapahtumia. Kun esimerkiksi Kuopion kauppahalli avattiin elokuun ensimmäisenä päivänä vuonna 1902, tuli avajaisiin runsaasti väkeä ihastelemaan uutta hallirakennusta. Soittokunta soitti *Savolaisen laulun* ja *Maamme*-laulun, johon paikallaolijat innolla yhtyivät. Avajaisissa ollut naisihminen oli ilmoittanut kuuluvasti: ”Tässä on kirkko kun olisi pappi” (Kuopion Kauppahallin yhdistys ry 2002).

Perinteisen torikaupan ja kauppahallin toiminnalliset roolit eivät olleet aluksi selkeitä. Ajan mittaan työnjako muotoutui asiakaskäyttäytymisen muuttumisen myötä: herrasväki alkoi suosia enemmän hallin tarkastettuja ja valvottuja tuotteita. Hallit erikoistuivat monipuoliseen elintarvikekauppaan, kun taas torilla tehtiin kauppaa laaja-alaisemmalla tuotevalikoimalla. Pian opittiin huomaamaan, että tori ja kauppahalli täydensivät toisiaan, ja yhteiskunnan sosiaalisten erojen kaivetessa ne molemmat vetivät runsaasti kaikenlaisia asiakkaita (Flinck & Mäkelä 2001; Gyllenberg 2007: 87–89).

Suojeluliike

Ympäristönsuojelun ohella rakennushistoriallisten kohteiden suojelulla oli 1960-luvulla omat liikkeensä, jotka syntyivät tuon vuosikymmenen yhteiskunnallisen radikalisoitumisen myötä. Liikkeiden toiminnassa näkyvässä roolissa olivat opiskelijat ja niin kutsuttu älymystö. Ilmiö näkyi kaikkialla läntisessä Euroopassa. Rakennetun ympäristön suojelijat arvostelivat monumentaalista modernia kaupunkisuunnittelua ja vaativat säilyttämään kaupunkien arkkitehtuurista ympäristöä. Tämä synnytti arvokkaiden rakennusten ja miljöiden suojelua ja hävittämistä koskevia konflikteja. Tuolloin julkaistiin suojelukysymyksistä

myös useita kirjoja, pamfletteja ja muita julkaisuja. Niissä vastustettiin muun muassa vanhojen rakennusten purkamista, puistojen hävittämistä ja uusia liikennesuunnitelmia. Myös media otti kantaa rakennetun ympäristön suojelukysymyksiin. Suojeluliikkeen ansiona voidaan pitää toimenpiteitä, joilla kartoitettiin suojeltavia kohteita. Helsingissäkin listattiin vuonna 1962 ja vuonna 1965 tehdyin täydennyksin 400 säilyttämisen arvoista kohdetta (Kolbe 2006: 138–146).

Tunnettuja esimerkkejä 1960- ja 1970-lukujen rakennushistoriallisten kohteiden suojeluliikkeistä ovat Helsingin Käpylän puutalomiljöön ja puutarhakaupungin hävittämistä vastaan syntynyt liike ja Tampereella vuosikausia kestänyt kansalaistoiminta kauppahallin rakennuskokonaisuuteen kuuluneen virastotalon purkamista vastaan. Puu-Käpylää pidettiin 1930-luvulla Helsingin kauneimpana miljöönä. Siitä huolimatta Helsingin kaupungin johto halusi 1960-luvulla korvata alueen puutalot kaksikerroksisilla kivitaloilla, vaikka puistomainen ympäristö säilytettäisiinkin. Päätöstä perusteltiin sillä, että gallup tutkimuksen mukaan Käpylän vuokrahuoneistojen asukkaiden enemmistö halusi muuttaa uusiin kivitaloihin. Suunnitelmaa vastustava, Puu-Käpylän rakennusten säilyttämistä ja peruskorjaamista puoltava suojeluliike syntyi vuonna 1965. Sen johtohahmoksi nousi alueen asemakaavan laatija professori Otto-Iivari Meurman. Liike sai puoltajia myös paikalliselta lehdistöltä ja arkkitehtikunnasta, Suomen rakennustaiteen museolta, paikalliselta Käpylä-Seuralta ja Helsinki-Seuralta. Näiden mielestä Käpylän kaltaista kaunista kaupunginosaa ei ollut varaa hävittää (Kolbe 2000: 21–22).

Laura Kolben mukaan ”*Käpylä on kertomus helsinkiläisen kunnallispolitiikan draama- ja suvan-toivaiheiden aaltoilusta, mielipiteen muodostuksen monimuotoisuudesta ja yhteisön elinkelpoisuudesta*” (Kolbe & Fors 2007: 122). Kunnallisvaalien, useiden komiteamietintöjen ja selvitysten, poliittisen ilmapiirin muuttumisen ja uudisrakentamista puoltaneen apulaiskaupunginjohtajan menehtymisen jälkeen Puu-Käpylää koskevat uudistussuunnitelmat lopulta raukesivat. Vuoden 1969 marraskuussa Helsingin kaupunginvaltuusto teki päätöksen uudesta asemakaavasta ja totesi, että Puu-Käpylän asemakaavassa alueen ”*puutarhakaupunkimainen luonne ja viihtyvyys oli otettava huomioon*” (Kolbe & Fors 2007: 125). Rakennushistoriallisesti arvokkaat ja korjauskelpoiset rakennukset oli pyrittävä säilyttämään. Muuttuneeseen kantaan vaikuttivat osaltaan joidenkin nuorten arkkitehtien ja yhdyskuntasuunnittelijoiden paljon julkisuutta saaneet

kannanotot Puu-Käpylän puolustamiseksi. Muutos kertoo myös alueen asukkaiden, ainakin Käpylä-Seuran aktivistien, siirtymisestä suojelijoiden rintamaan. Kamppailu Puu-Käpylästä on Kolben mukaan esimerkki alueen kansalaisaktivistien ja nuorten radikaalien yhteisestä päämäärästä säilyttää Puu-Käpylän kaltainen historiallinen, toimiva kaupunkialue ja vaalia sen arkkitehtuurisia arvoja (Kolbe 2000: 18–24; Kolbe & Forss 2007: 122–124).

Tampereella rakennussuojelun nousukausi ajoittuu 1970-luvulle. Rakennussuojeluliike sai vaikutteita samanaikaisesta ympäristöliikkeen aktivoitumisesta ja yhteiskunnallisesta radikalisoitumisesta. Tampere koki 1960- ja 1970-luvuilla nopean kaupunkirakenteen muutoksen, ja tehokkuuden nimissä keskustan vanhoja rakennuksia purettiin runsaasti. Kaupungin suunnitelmissa oli purkaa myös kaupungin jugendkeskustaan kuulunut kauppahallin viereinen virastotalo. (Kaivanto 2001: 69–76; Laine & Peltonen 2003: 167–168, 174–175; Gyllenberg 2007: 31–32). Kireän rahatilanteen vuoksi uudisrakentaminen lykkääntyi useita vuosia. Asia tuli ajankohtaiseksi uudelleen vuonna 1972, kun SOK alkoi rakennuttaa tavarataloa virastotalon länsipuoliselle tontille. SOK:n yliarkkitehti Pauli Lehtisen laatimat tavaratalon piirustukset koskivat myös virastotalon paikalle suunniteltua uudisrakennusta. Kaupunki myi talon tontteineen Tampereen Seudun Osuuspankille elokuussa 1975. Tontilla ei ollut tuolloin ajanmukaista asemakaavaa. (Kaivanto 2001: 42–145.)

Vuonna 1972 Tampereen Saskiat ry, joka piti taidegalleriaa virastotalossa, esitti kaupunginhallitukselle virastotalon säilyttämistä ja korjaamista rakennussuojelulain perusteella. Suojeluliike sai tukea tunnetuilta kulttuurivaikuttajilta, kuten Väinö Linnalta, Jaakko Syrjältä ja Kirsi Kunnakselta. Purkamista vastusti myös Puu-Käpylän puolesta taistellut professori Otto-livari Meurman. Muutaman vuoden hiljaiselon jälkeen suojeluliikkeen toiminta huipentui virastotalon valtaamiseen 5.8.1981, joka kesti tosin vain kolme tuntia. Valtauksen takana oli uusi virastotaloliike, joka sai pontta toimilleen Koirjärvilleen johtohahmoilta, kuten Ville Komsilta ja Osmo Soininvaaralta. Virastotaloliike ja Pirperpol (Pirkanmaan perinnepoliittinen yhdistys) vetosivat Hämeen lääninhallitukseen, eri ministeriöihin ja valtioneuvostoon virastotalon suojelemiseksi (Laine & Peltonen 2003: 176–183; Leskinen 2008: 52–55).

Valtaukselta huolimatta kaupungin rakennuslautakunta päätti virastotalon purkamisesta heti valtauksen jälkeisenä päivänä. Valtioneuvosto puolestaan antoi suojelusiassa päätöksensä vuoden

1983 alussa. Taloa ei suojeltu, mutta Tampereen kaupungin, virastotalon omistajan Kiinteistö Oy Pankki-Hämeen, opetusministeriön ja sisäasiainministeriön kesken sovittiin, että virastotaloa ei pureta ainakaan kymmeneen vuoteen. Viimeinen näytös virastotaloasiassa tapahtui elokuussa 1997, jolloin virastotaloa koskeva asemakaava hyväksyttiin kaupungin-valtuustossa. Uudessa kaavassa todettiin, että virastotalo oli rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokas ja kaupunkikuvan säilymisen kannalta tärkeä rakennus, jota ei saanut purkaa (Peltonen 2001: 155–156).

Laineen ja Peltosen mukaan virastotalokiistassa muodostui kaksi rintamaa. Osuuspankki ja kaupungin johto olivat toinen osapuoli ja Pirperpol ja virastotaloliike sen vastavoima. Lehtien mielipidekirjoitusten perusteella kaupunkilaisten selvä tuki oli kansalaisliikkeiden puolella. Kiistassa olivat vastakkain tehokkuus- ja perinnekurssi, joista jälkimmäinen pääsi kamppailussa lopulta voitolle. Virastotalon suojelukiistan jälkeen Tampereen keskustan vanhoja kivitaloja ei ole enää purettu. Purkamista vastustaneen poliittisen vasemmiston argumentaatiossa virastotalon säilyttämisen puolesta kritisoitiin sitä, etteivät valtio ja kaupunki olleet valmiita investoimaan talon suojeluun. (Leskinen 2008: 59–60.)

Kauppahallien purkamiskiistat

Suomen kauppahallien vilkas purkamiskausi ajoittuu 1950-luvulta 1970-luvulle, jolloin Suomessa purettiin runsaasti muitakin vanhoja rakennuksia. Kauppahalleja hävitettiin vuosien 1950 ja 1980 välisenä aikana Hangossa, Haminassa, Helsingissä, Joensuussa, Kokkolassa, Kotkassa, Lahdessa, Lappeenrannassa ja Savonlinnassa. Purkamisen syyksi esitettiin usein kauppahallien taloudellista kannattamattomuutta ja rakennusten huonoa kuntoa. Kauppahallien toiminnan loppuminen eri kaupungeissa oli aikaisemminkin ollut yhteydessä taloudellisiin suhdanteisiin, kuten 1900-luvun alussa ja 1920–1930-lukujen vaihteen lamakauteina (Gyllenberg 2007: 8, 94).

Joensuun vanha kauppahalli

Vuonna 1902 valmistunut Joensuun ensimmäinen puurakenteinen kauppahalli edusti kansallisromantiikkaa, jugendia ja vuosisadan vaihteen nikkarityyliä. Rakennukseen tehtiin merkittäviä muutoksia vuonna 1928, jolloin hallia jatkettiin molemmista päädyistä yhdeksän metriä pitkällä, hallin keskiosaa matalammilla siivillä. Kauppahalli

oli ainoa keskustassa säilynyt rakennus Joensuun puukaupungin aikakaudelta (Wilkko 1972: 79; Elsinen 1998: 122–124; ks. myös Lilius 1984).

Ajatus uuden kauppahallin rakentamisesta nousi esille Joensuussa 1960-luvun alussa. Hallin purkutoimiin ryhdyttiin kuitenkin vasta vuonna 1968 uuden kauppahallin valmistumisen jälkeen. Tuon vuoden elokuussa kiinteistö- ja yleisten töiden lautakunta puolsi äänestyksen jälkeen vanhan kauppahallin purkamista. Kaupunginjohtaja Tauno Juntunen oli samalla kannalla. Hän ei nähnyt vanhassa kauppahallissa esteettistä arvoa, eikä katsonut sen sopivan sitä ympäröivien korkeiden rakennusten läheisyyteen. Kaupunginjohtaja vetosi myös siihen, että vuonna 1965 laaditussa Muinaistieteellisen toimikunnan ehdotuksessa kauppahalli ei ollut suojelukohde. Räsistyneen hallirakennuksen kunnostaminen ja kunnossapitäminen olisivat vaatineet ennakolta arvaamattomia menoja. Valtuuston puheenjohtaja Tommi Moilanen epäili koko hallitoiminnan tulevaisuutta. Kaupunkiin valmistuneet uudet tavaratalot tulisivat hänen arvionsa mukaan viemään asiakkaat kauppahallista (Elsinen 1998: 125–127; Karjalainen 13.8.1968).

Näissä argumenteissa kauppahallin purkamista perusteltiin taloudellisten syiden lisäksi näkemyksillä, joiden mukaan hallilla ei ollut kaupunkikuivassa arkkitehtuurisesti historiallista merkitystä. Päätös purkamisesta hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa elokuussa 1968 äänin 26–13. Purkamispäätöksen takana olivat erityisesti vasemmistovaltuutetut – eivät tosin kaikki. Purkamista puolsi myös Joensuun kaupunkirakentamisen keskeinen vaikuttaja, rakennustoimisto S. A. Tervo Oy:n omistaja, myöhempi vuorineuvos Sulo A. Tervo. Liberaaliryhmän valtuutettuna hän oli laskenut, että hallin korjaaminen kylmäksi rakennukseksi tulisi maksamaan noin 100 000 markkaa ja lämpimäksi 200 000 markkaa. Hänen mielestään ei ollut varmaa, että ”hökkeli” pysyisi pystyssä viittä vuotta kauempaa. Valtuuston kokouksessa kokoomusvaltuutetut esittivät, että hallin käytöstä päätettäisiin myöhemmin ja että halli muutettaisiin kaupungissa kipeästi tarvittaviksi näyttelytiloiksi. Vaihtoehtoina esillä olivat myös kauppahallin muuttaminen taidenäyttelytilaksi, kahvilaksi tai matkailun infokeskukseksi. (Karjalainen 13.8.1968; 27.8.1968; 28.8.1968; Wilkko 1972: 81.) Purkamista vastustavien tahojen vetoomuksista huolimatta asiaa ei viety uudelleen kaupunginvaltuustoon. Valtuuston purkuspäätös säilyi voimassa, ja vuoden 1968 joulukuussa kaupunginhallitus myi vanhan kauppahallirakennuksen purettavaksi 710 markalla. Ostaja aikoi purkaa hallin

polttopuiksi (Karjalainen 14.9.1968; Gyllenberg 2007: 64, 95).

Joensuun kauppahallin purkamispäätös synnytti kiivaan polemiikin. Purkuspäätöstä vastustavaan rintamaan kuului vähemmistöön jääneiden luottamushenkilöiden lisäksi arkkitehtejä, kaupungin kulttuurivaikuttajia ja virkamiehiä. Sen sijaan niin sanottujen tavallisten kansalaisten asiaa koskevia mielipiteitä ei sanomalehti Karjalainen palstoilla esiintynyt. Purkamispäätöksen aikaan jo avattua uutta kauppahallia pidettiin uudenaikaisena, ja uusi halli veti kansalaisia puoleensa. Eräänä Yhtenä maan uudenaikaisimmista pidetyn uuden kauppahallin oli suunnitellut vanhankin hallin säilyttämistä puoltanut kaupunginarkkitehti Mauno Tuomisto (Karjalainen 9.8.1968; 11.8.1968). Myöhemmin uusi halli on saanut Joensuussa kansalaisten keskuudessa runsaasti arvostelua ja sitä on pidetty yhtenä Suomen rumimmista kauppahalleista (ks. esim. Semi 2010: 148–149, 198; Piiparinen 2012: 85–94).

Jo kiistan alkuvaiheissa kaupungin julkisivu- lautakunta oli hallin säilyttämisen kannalla perustellen rakennuksen tuovan kaupunkikuivaan miellyttävän historiallisen lisän. Kummallista Joensuun kauppahallikiistassa oli Muinaistieteellisen toimikunnan kannanottojen epäselvyys. Hallin purkamissuunnitelman alkuvaiheissa purkamisen kannattajat vetosivat näkemykseen, ettei kauppahalli ollut toimikunnan vuoden 1965 listauksessa suojelukohde. Syksyllä 1968 Muinaistieteellinen toimikunta kuitenkin esitti Joensuun kaupunginhallitukselle, että kauppahallin säilyttäminen otettaisiin uudelleen esille. Samalla toimikunta oikaisi mahdollisesti virheellisen käsityksen siitä, että hallilla ei olisi rakennustaiteellista ja historiallista arvoa. Vaikka kauppahalli ei ollut valtakunnallisesti merkittävä suojelukohde, se oli sitä paikallisesti. Hallin säilyttämistä puolsi myös se, että kauppahallin myötä kaupungissa olisi säilynyt narinkkamainen vähittäiskauppa (Karjalainen 14.9.1968; Elsinen 1998: 125–127).

Joensuun kaupunginarkkitehti Mauno Tuomisto piti vanhan hallin purkamista Joensuulle suurena menetyksenä. Hänen mielestä vanha halli oli eräs Joensuulle ominainen rakennus, joka kannatti säilyttää uuden hallin vastakohtana ja muistona entisestä. Vaikka vanha halli ei ollut mikään tyylirakennus, edusti se aikansa ajattelutapaa (Karjalainen 9.8.1968; Piiparinen 2012: 86). Ennen valtuuston purkamispäätöstä myös joukko joensuulaisia arkkitehtejä esitti hallin säilyttämistä perustellen kantaansa uusilla kaupunkimiljöötä ja sen sosiaalipsykologiaa vaikutuksia käsittelevillä tutki-

muksilla. Nämä osoittivat, että kaupungissa tulisi olla eri ikäisiä kerrostumia ja myös niin sanottuja maamerkkejä, jotta ihmiset viihtyisivät ja tuntisivat olonsa turvalliseksi. Kauppahalli täytti nämä arvovaraukset. Se oli maakunnan asukkaiden tuntema tuttu ja turvallinen kiintopiste. Arkkitehdit esittivät selvitettäväksi hallin entisöimismahdollisuudet ja käyttämisen muuhun tarkoitukseen uuden hallin valmistumisen jälkeen.

Arkkitehtiä oli myös siinä joukossa, joka lähetti Joensuun kaupungin hallitukselle kirjelmän hallin säilyttämiseksi vielä valtuuston purkamispäätöksen jälkeen. Kirjelmään yhtyivät monet tunnetut kulttuurielämän, hallinnon ja politiikan vaikuttajat. Kirjelmässään he ehdottivat, että kaupunginhallitus tutkisi mahdollisuuksia vanhan kauppahallirakennuksen luovuttamiseksi ja sen tarvitseman tontin vuokraamiseksi jollekin olemassa olevalle tai perustettavalle yhteisölle, joka ottaisi toimekseen vanhan kauppahallin entisöimisen ja korjaamisen myöhemmin erikseen sovittavaa käyttötarkoitusta varten (Karjalainen 13.8.1968; Wilkko 1972: 80, Elsinen 1998: 125–127).

Päivää ennen ratkaisevaa valtuuston kokousta kirjoitti arkkitehti Ville Wegelius sanomalehti Karjalaisessa pitkän artikkelin kauppahallin puolesta. Hänen mielestään ei ollut joensuulaisempaa kohdetta kuin vanha kauppahalli:

Vanha kauppahalli on tilallisen vaikutuksensa lisäksi mitä oleellisin Joensuun perinteellisen luonteen symboli. Se on myös kontrastirakennuksena ja lisäksi puurakennuksena mielenkiintoinen... Vanhan kauppahallin vaiheilla liikkuneella keskustelulla on valitettavan usein ollut detaljitar kastelun luonne, yleensä vain halveksitaan vanhaa vanhan vuoksi tai ei nähdä vanhan maalin alta sisäisiä tekijöitä puhumattakaan torin toiminnallisesta ja tilallisesta merkityksestä. (Karjalainen 25.8.1968)

Kotkan II kauppahalli

Kotkassa sotakamreeri Ernst J. Salmén rakennutti vuosina 1897–1898 suuren yksityisen kauppahallin Aleksanterinkadun ja Koulukadun kulmaan. Kauppahallia kutsutaan Kotkan II kauppahalliksi, koska se rakennettiin korvaamaan vuonna 1883 rakennettu ja tulipalossa vuonna 1896 tuhoutunut ensimmäinen puurakenteinen kauppahalli. Uusgoottilaista tyyliä edustanut tiilirakenteinen halli siirtyi Kotkan kaupungin omistukseen vuoden 1910 tulipalon aikoihin (Hultin 1904: 257; Wilkko 1972: 59; Gyllenberg 2007: 100).

Kauppahallin purkamissuunnitelmat, tai suunnitelmat sen muuttamiseksi tavarataloksi, käynnistyivät Kotkassa 1970-luvun alkuvuosina. Kauppahallin kannattamattomuudesta, huonosta kunnosta, liian kalliista kunnostuksesta ja rakennuksen edustamien arvojen merkityksestä käytiin pitkää ja kiivasta väittelyä kaupunkilaisten ja päättäjien keskuudessa. Kaupunki oli kuitenkin halukas luopumaan hallista sen tuomien tappioiden vuoksi, jotka nousivat noin 40 000 markkaan vuodessa. Ainoan ostotarjouksen hallista teki Kesko Oy, joka oli kiinnostunut sen tontista. Yritys aikoi rakentaa torille nelikerroksisen tavaratalon. Toisaalta Kesko Oy lupasi, ettei hallitoiminnasta täysin luovuttaisi, sillä uuteen rakennukseen saatoivat tulla purettavaksi aiotussa hallissa toimineet kaupanalat. Syksyllä 1973 Kotkan kaupunginvaltuusto päätti yksimielisesti vuokrata kauppahallin tontin Kesko Oy:lle. Hallin purkutyöt suunniteltiin aloitettavaksi seuraavan vuoden puolella. Muinaistieteellisen toimikunnan mielestä Kotkan kauppahallin suojelua ei voitu perustella rakennustaiteellisilla tai kaupunkikuvallisilla syillä. Toisaalta hallin ja hallikaupan säilyttäminen olivat siinä määrin paikallisia asioita, ettei toimikunta katsonut voivansa ottaa siihen kantaa (Wilkko 1972: 151).

Kaikki ei mennyt suunnitelmien mukaan. Kotkan Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) piirijärjestö teki kauppahallista suojeluesityksen Kymen lääninhallitukselle. Lääninhallitus kuitenkin hylkäsi valituksen ja katsoi, ettei hallilla ollut rakennushistoriallista arvoa. Valtioneuvosto ei ottanut suojeluesitystä käsiteltäväksi enemmistön katsoessa, ettei SKDL ollut sellainen kulttuuriperinteitä vaaliva yhdistys, jolla oli oikeus tehdä kauppahallia koskeva suojeluesitys. Valtioneuvoston enemmistön mielestä esityksen olisi pitänyt olla ”roskakoritavaraa” jo lääninhallituksen käsitellyssä (Etelä-Suomi 5.2.1974).

Valtioneuvoston kannanoton jälkeen Kesko Oy aloitti hallin purkutyöt välittömästi. Hallin purkamisesta syntyi kuitenkin todellinen farssi. Museovirasto teki Kymen lääninhallitukselle uuden suojeluesityksen, johon liittyi pyyntö hallin suojelemiseksi kuukauden ajaksi kunnes varsinainen suojeleuanomus oli käsitelty virkaportaisa. Museoviraston mielestä kauppahalli oli Kotkan vanhimpia rakennuksia ja sen säilyttäminen oli kaupunkikuvan kannalta tärkeää. Lisäksi halli oli muodostumassa nähtävyyks- ja matkailukohteeksi. Museovirasto piti kuitenkin tärkeimpänä saada lakiin perustuva päätös hallin hävittämisen lopettamiseksi (Etelä-Suomi 5.2.1974; 19.2.1974).

Lääninhallitus ja lääninoikeus tukivat Museoviraston kantaa. Purkutöitä oli kuitenkin jo aloitettu. Tapahutumaan liittyi erilaisia muistikuvia. Erään version mukaan purkutöitä aloitettiin kaupunkilaisilta salaa yöllä 5.2.1974, ennen kuin väliaikainen päätös suojelemisesta ennätti seuraavana aamuna saavuttaa purkutöiden johdon. Aamulla jäljellä olivat vain hallin julkisivut. Tuolloin Kotkan rakennustarkastajana toimineen Reijo Eskelisen mukaan halli kuitenkin purettiin lain mukaisesti järjestyksessä (Etelä-Suomi 6.2.1974; 7.2.1974; 8.2.1974; 9.2.1974; Yle.fi Kymenlaakso 2011).

Etelä-Suomi-sanomalehden uutisoinnista käy ilmi, että poliisi kävi purkamistöiden alkamista seuranneena päivänä tuomassa tiedon työmaan johdolle lääninoikeuden tilapäisestä suojelumääräyksestä. Kesko Oy kuitenkin jatkoi purkutöitä katsoen lääninoikeuden päätöksen tulevan voimaan vasta 30 vuorokauden kuluttua. Kesko Oy:n toimitusjohtaja Kilgast tulkitsi, ettei Museovirastolla ollut halliin juridisia oikeuksia. Hallin ja koko tontin haltija oli Kesko Oy. ”*Me siis puramme omamme, ja ei ole olemassa lakia, joka kieltäisi purkamisen*”, lausui toimitusjohtaja Kilgast Etelä-Suomessa (8.2.1974). Tukea kauppalalle sai Kotkan kaupunginhallitukselta, joka vastusti Museoviraston esitystä. Sen mielestä kauppahalli ei voinut olla kovinkaan merkittävä matkailukohde. Hallin myymälät eivät täyttäneet terveystieteellisiä vaatimuksia, ja hallin muutostyöt olisivat tulleet kalliiksi. Jo tapahtuneiden purkutöiden jälkeen ei kauppa- ja hallintoa voittoa ajatella missään muodossa (Etelä-Suomi 8.2.1974; 8.2.1974; 19.2.1974; Gyllenberg 2007: 95).

Kotkan kauppahallin purkamista ei estänyt sisäasianministeriönkään hallille vuoden 1976 tammikuun loppuun asettama purkukielto, vaan kaupunginvaltuusto päätti äänin 28–7, ettei halli ollut suojeltava kohde. Kesko Oy:llä oli oikeus purkaa halli. Vähemmistöön jääneet vasemmistovaltuutetut ihmettelivät museoviraston hidasta toimintaa, ja SKDL:n edustajat katsoivat Muinaistieteellisen toimikunnan ensimmäisen päätöksen virheelliseksi. Tulilinjalle joutui myös Kotkan keskustan asemakaavan laatintu professori Olli Kivinen. Voimassa olleen asemakaavan mukaan hallin tontti salli liikerakentamisen. Kesko Oy:n uusi kauppalike rakennettiin tontille jo vuoden 1974 aikana (Etelä-Suomi 8.2.1974; 12.2.1974; 11.3.1974).

Myös kaupunkilaiset ottivat Etelä-Suomi-lehdessä kantaa niin hallin purkamisen kuin kunnostamisen ja säilyttämisenkin puolesta. Purkamisen puoltajat katsoivat suojeluhankkeen olevan SKDL:n poliittista kalastelua, ja toisaalta vedottiin

siihen, ettei veronmaksajilla ollut varaa jo purkamiskohteeksi joutuneen hallin kunnostamiseen. Kun suojelijoiden taholta ilmaistiin 3000 kotkalaisen olevan hallin säilyttämisen kannalla, katsottiin tämän määrän edustavan vain pientä osaa Kotkan 34 000 asukkaasta. Niin ikään vedottiin siihen, että Kesko Oy:n työntekijöiden leipä oli vaarassa, jos yritys ei voinut toteuttaa rakennussuunnitelmaansa hallin tontilla (Etelä-Suomi 10.2.1974; 12.2.1974; 13.2.1974; 14.2.1974). Purkamisen puoltajiin kuulunut nimimerkki ”Veronmaksaja” purki tuntojaan seuraavasti:

En tiedä itkisikö vai nauraisiko, kun seuraa kauppahallista käytävää kiistaa. Tuntuu täysin järjettömältä käyty kiista hallista, joka oli vanha romu jo ennen purkamisen aloittamista ja joka päivä toi tappioita tuottavana lisälaskua kaupungin veronmaksajille. Mutta tästäkö kommunistit viis veisasivat tehdessään surullisen kuuluisan säilyttämisesityksensä. (Etelä-Suomi 14.2.1974)

Hallin puolustajat perustelivat purkamisen keskeyttämistä sillä, että olisi kunnioitettava hallinnollisia päätöksiä ja veto-oikeuksia hallin säilyttämisen puolesta. Kotkassa tämä ei ollut toteutunut. Lisäksi vedottiin kauppahallin merkitykseen Kotkan kaupunkikuvassa ja historiassa (Etelä-Suomi 12.2.1974; 19.2.1974).

Joensuun tavoin on Kotkassa viime aikoihin asti pahoiteltu vanhan kauppahallin purkamista.

Kauppahalli on paikka, jota ei ikinä saisi purkaa. Se on historiallisesti niin kuuluva joka kaupunkiin ja kaupungin sydän. Kun se puretaan, niin kaupunki menettää siinä sen perinteisen historian kuuluvan nähtävyyden. Ei bisneksellekään siinä kohtaa saisi antaa valtaa, vaan se bisnes vaikka naapuri tontille, mutta kauppahalli kuuluu säilyttää aina jokaisessa kaupungissa ja siellä voivat kauppiat myydä juttujaan. Kauppahallin on oltava jokaiselle kaupungille ”pyhä paikka” ja koskematon lukuun ottamatta asiallisia remontteja, jotka ei tärvää alkuperäisyyttä. (Nimimerkki Sydän särjetty 2010)

Kuopion kalahalli

Kuopiossa vuonna 1882 kaupunginvaltuusto päätti rakennuttaa ”basaarin” eli myymälärakennuksen torikaupan siistimiseksi. Kun senaatti ei hyväksynyt rakennuksen piirustuksia, hanke raukesi. Uusi yritys tehtiin vuonna 1897, jolloin rakentuskomitea esitti valtuustolle kauppahallin rakentamista

rumien ja epäsiistien kobjujen tilalle. Keskelle puutalo-kaupunkia nousi kauppahalli, joka päätyjen torneineen ja kaarevine oviaukkoineen on tyyliltään jugendia. Vuonna 1914 hallia laajennettiin lihatarkastamolla, joka sittemmin toimi kalahallina (Wilkko 1972: 77; Kuopion Kauppahallin yhdistys ry. 2002; Gyllenberg 2007: 34–36).

Kalahallia koskeva suojelukiista Kuopiossa syntyi kaupungin ryhtyessä laatimaan suunnitelmia niin sanottua alatorin uudistamisesta, toriparkin laajentamisesta ja kalahallin tilalle uudisrakennusta. Suunnitelmien johdosta kalahallista pyydettiin vuonna 2009 useita asiantuntijalausuntoja. Kuopion kaupungin tilakeskuksen toimeksiannosta arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy:n tekemä rakennushistoriallinen selvitys totesi, että kauppahalli laajennusosineen oli johdonmukaisen ja taitavan suunnittelun tulos ja vakiintunut osa Kuopion torimiljöötä. Siten alkuperäisen kauppahallin ohella kalahalli olisi voitava säilyttää. Samoin Museoviraston lausunnossa esitettiin kalahallin säilyttämistä. Pohjois-Savon ympäristökeskus katsoi lausunnossaan, että kalahallin purkamiselle ei myönnettäisi lupaa rakennushistoriallisten ja kaupunkikuvallisten syiden perusteella. Samansuuntaisesti Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (myöhemmin Ely-keskus) piti rakennuksen säilyttämistä erityisen tärkeänä (Korkein hallinto-oikeus 2011).

Lausunnoista huolimatta Kuopion kaupungin rakennustarkastaja myönsi kesäkuussa 2010 Kuopion Pysäköinti Oy:lle rakennusluvan kauppahallin laajentamiseen kalahallin tilalle. Suunnitelmassa oli rakentaa paikalle lasinen paviljonki kahviloineen. Kuopion kaupungin rakennuslautakunta jätti saman vuoden elokuussa yhdeksän kaupunkilaisen päätöksestä tekemät valitukset tutkimatta. Valituksen laatijoista viisi oli kaupunginvaltuutettuja eri puolueista. Rakennuslautakunta perusteli tutkimatta jättämistä sillä, että päätös perustui voimassa olevaan asemakaavaan, mikä mahdollisti uudisrakentamisen ja kalahallin purkamisen (Savon Sanomat 8.7.2010; 4.8.2010).

Lokakuussa 2010 valitusprosessi eteni Kuopion hallinto-oikeuteen sen jälkeen, kun Kuopion tilahallinnon johtokunta oli äänestänyt asiasta. Johtokunnan kokouksessa elokuussa vihreiden edustaja esitti, että kalahallin purkamista ei ole päätöksenä esitelty ja harkittu ja että se oli syntynyt virheellisessä järjestyksessä. Päätös oli kuntalain perusteella kumottava. Esitys voitti äänestyksen 4–3 vihreiden, vasemmistoliiton, sosiaalidemokraattien ja keskustan edustajien äänin. Häviäjiin kuului kaksi kokoomuksen ja yksi keskustan edustaja. Kuopion

kaupunginjohtaja Petteri Paronen otti puolestaan selkeän kannan kalahallin purkamisen puolesta. Hän esitti, että kaupunginhallitus kumoaa tilahallinnon johtokunnan päätöksen ja antaa Kuopion hallinto-oikeudelle päinvastaisen lausunnon. Sen muotoillut kaupunginlakimies katsoi, että kalahallin purkamista koskeva valitus tuli hylättyä perusteettomana. (Savon Sanomat 5.10.2010; 8.10.2010.)

Kuopion hallinto-oikeus puolestaan katsoi, että oikaisujen vaatijoilla oli oikeus valittaa rakennustarkastajan myöntämästä uuden paviljongin rakennusluvasta, joka mahdollisti kalahallin purkamisen. Kaupunginhallituksen kehottamana Kuopion Pysäköinti Oy valitti tästä päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Torin rakentamisesta vastanneen Skanska Oy:n mukaan valitukset olivat viivästyttänyt projektia kahdeksan kuukauden verran ja nostaneet huomattavasti sen kustannuksia. Kustannukset olivat nousseet 2,7 miljoonaa euroa (Rakennuslehti 2010; Savon Sanomat 20.12.2011). Korkein hallinto-oikeus antoi 16.12.2011 Kuopion kalahallista päätöksensä, joka kumosi Kuopion hallinto-oikeuden päätöksen. Kuopion kaupunki sai luvan purkaa kalahallin, joka seisoi parkkityömaalla pylväiden varassa (Korkein hallinto-oikeus 2011; Savon Sanomat 26.10.2011; 16.12.2011).

Erityisen aktiivisesti kalahallin suojelemisen puolesta toimi vihreiden pitkäaikainen kaupunginvaltuutettu, yliopistonlehtori ja diplomi-insinööri Erkki Björk. Hänen mukaansa ”*kalahallin kaltaista historiallista ja rakennustaiteellisesti sekä kaupunkikuvan kannalta arvokasta rakennusta ei saanut maankäyttö- ja rakennuslain mukaan turmella*” (Björk 2010). Björk perusteli kalahallin säilyttämistä vihreiden organisoimassa kalahallitilaisuudessa myös ”muistin paikkana”:

Olen kuopiolainen. Kalahallilla on minulle tunnearvoa. Kalahalliin liittyy varman lukemattomia tarinoita. Moni on käynyt kalassa Saastamoisen matalikolla. Lyseon poikana tulee mieleen tarina legendaarisesta saksanopettajasta Uki Hiltusesta. Hän oli opettanut jo isääni ja ehti opettaa vanhempia veljiänikin. Uki Hiltusella oli tapana todeta huonosti saksankokeessa menestyneelle oppilaalle: Jos ei saksanluku maita, mene kalahallin lipan alle.

Savon Sanomien kansalaiseskustelu kalahallikiistassa oli vilkasta. Lehden tekemässä gallupissa kalahallia koskevaa KHO:n ratkaisua piti oikeana 69 prosenttia ja vääränä 31 prosenttia vastaajista. Pur-

kamisen puoltajat katsoivat lehtikirjoituksissaan, että nyt päästiin alatorin rakentamiseen suunnitelmien mukaisesti: valitusprosessit tulivat kuntalaisille kalliiksi ja oli turhaa haikailla menneiden perään. Kirjoitusten mukaan oli hyvä, että asia saatiin lopultakin päätökseen ja että oikeus voiti asiassa. Kalahallia ei arvostettu esteettisestikään (Savon Sanomat 16.12.2011; 18.12.2011).

Kalahallin säilyttämistä kannattavien argumentteja en käsitä ollenkaan. Ensinnäkään se ei ole ollut pitkään aikaan käyttökelpoinen ja nykyvaatimukset täyttävä, toisaalta se ei edes kuulu alkuperäisenä osana kauniiseen kauppahalliimme. Vaikka lisäksi pikin on vanha, se on ollut ruma aina. Pelkkä vanhuus ei tee rakennuksesta suojelemisen arvoista kohdetta. Kehitys kehittyi –. Hyvä, että töitä päästään viimein jatkamaan todenteolla. (Savon Sanomat 16.12.2011)

Kalahallin suojeelijat puolestaan toivat ponnekaasti esille sen, ettei kalahalliasiaassa kuunneltu kansalaisia eikä uusi rakennus kohottanut Kuopion keskustan arkkitehtuurista ilmettä (Savon Sanomat 19.6.2010; 26.10.2011; 16.12.2011; 21.12.2011). Kuopiossa saneli vahva virkamiesdiktatuuri. Uusi lasipaviljonki Kuopion torilla puki kaupungintalon- ja kauppahallin arkkitehtuurista ilmettä samalla tavalla kuin ”hajuvesi lihapullia”. Mitään vanhaa ei säästetty, vaan rakennettiin ”hirveän näköisiä elementtitaloja samalla muotilla” (Savon Sanomat 23.12.2011). Päittäjiin kohdistunut kritiikki tiivistyi ennen KHO:n päätöstä Savon Sanomien verkkokeskustelussa muun muassa seuraavasti:

Kuopiolaisten ääni ei ole kuulunut ”Herrat” on tehneet omin-nokkisa päätökset ja aloittanneet Torj-montun kaivamiseniinin omin lupinsa! Kylä tavan kansalaisia pitäis enemmän kuunnella, –. Eikös Herroilla oo jo omat lasi-kopit, hittooko semmosta vielä pitäis Kuopion kauniin Kauppahallin kylykeen pystyttöö ?? Retuseerataan vaan vielä pystyssä seisovaa Kalahallia ja se on sitten siinä! Toivotaan, että Korkein-oikeus tekis tavan-kansalaisia kohtaan suopeen päätöksen! (Savon Sanomat 26.10.2011)

Suojeelijoiden tappio

Kaupunkien ympäristöhistoriaa koskevalle tiedolle on edelleen ilmeinen tarve. Kaupunkien ympäristöhistoria voidaan pitää edelleen varsin uutena tutkimusalueena. Mikäli rakennetun ympäristön

historiaa ei tunneta, on kaupunkisuunnittelulle vaikea hahmottaa suuntaa. Humanistisella ja yhteiskuntatieteellisellä tutkimuksella voidaan selvittää, minkälaisia käsityksiä rakennettuun ympäristöön on eri aikakausina liittynyt ja kuinka nämä ovat vaikuttaneet poliittisiin valintoihin. Tämä koskee myös rakennetun ympäristön suojelun historiaa. Ympäristöhistoriallinen tieto tukee kaupunkiympäristön tulevaisuuden vaihtoehtojen suunnittelua.

Suomen kauppahalleja alettiin 1950-luvulla purkaa rankalla kädellä. On ilmeistä, ettei rakennetun ympäristön suojelemista tuossa vaiheessa nähty merkityksellisenä. Hyvinvointivaltiota rakentava Suomi vannoi modernismin ja uudistumisen nimiin, ja vanha sai väistyä uuden tieltä. Rakennuskohteiden suojelemisen nousukausi alkoi kuitenkin jo seuraavalla vuosikymmenellä yhteiskunnallisen radikalisoitumisen myötä, mikä näkyi esimerkiksi Puu-Käpylä-liikkeen toiminnassa. Seuraavalla vuosikymmenellä aktiivinen ympäristöliike antoi vaikutteita esimerkiksi Tampereen kauppahallin virastotalokiistassa.

Tarkastelemissani Joensuun ja Kotkan kauppahallien ja Kuopion kalahallin suojelukiistoissa puoluepoliittiset rintamat eivät olleet yhteneväisiä eri puolueiden sisällä eivätkä kaupunkien keskinäisessä vertailussa. Joensuussa vanhan kauppahallin purkamisen takana esiintyivät vahvasti vasemmistolaiset, joskaan sosialidemokraattien kanta ei ollut täysin yhteneväinen, ja Kotkassa puolestaan erityisesti SKDL puolusti vanhan kauppahallin suojelua. Kuopiossa kalahallin säilyttäminen sai tukea erityisesti vihreiltä, ja asia henkilöityi yhteen kunnallispolitiikassa pitkään vaikuttaneeseen puolueen edustajaan.

Kaikissa kolmessa kaupungissa kaupunginjohtaja kannatti vanhojen hallien purkamista. Vaikka hallikiistat käytiin eri vuosikymmenillä, vanhan purkamisen lähtökohta oli kaupunkikeskustan uudistaminen. Joensuussa torikuvaa muutettiin rakentamalla torin toiseen laitaan uusi kauppahalli jo ennen vanhan hallin purkamista. Kotkassa kannattamattomana pidetyn hallitoiminnan tilalle haluttiin Kesko Oy:n uusi liikerakennus. Kuopiossa kalahallin purkaminen ja lasisen paviljongin rakentaminen sen paikalle liittyi alatorin uudistamiseen, mihin kuului myös toriparkin laajentaminen. Taloudelliset intressit purkamisen puolesta kävivät ilmi erityisen voimakkaasti Kotkassa ja Kuopiossa. Kotkassa liikeyrityksen konkreettiset toimet hallin purkamisessa jyräsivät kaikki hallinnolliset vastalauseet ja toimenpiteet purkamisen estämiseksi.

Purkamisen puoltajat eivät nähneet kauppahalleissa tai Kuopion kalahallissa rakennus- tai kulttuurihistoriallista arvoa, eikä niiden kunnostamista pidetty taloudellisesti kannattavana. Tässä yhteydessä Muinaistieteellisen toimikunnan ja Museoviraston lausunnot kappahallien asemasta kaupunkikuvan säilyttämisen ja rakennushistoriallisen merkityksen kannalta aiheuttivat Joensuussa ja Kotkassa muuttuneiden kantojen tai niiden tulintojen osalta epäselvyyttä. Tämä epäselvyys tai epäjohtonmukaisuus sai pontta purkamisen puolistajien keskuudessa. Kuopion kalahallin kohdalla Museoviraston kanta säilyttämisen puolesta oli selvä. Kaupungin johdon toimenpiteet ja viimekädessä KHO:n päätös olivat kuitenkin ratkaisemassa kalahallin purkamispäätöksen eri hallintoelimen ja asiantuntijoiden vastakkaisista lausunnoista huolimatta.

Kauppahallien säilyttämisen puoltajat kaikissa esimerkkikaupungeissa vetosivat niiden rakennus- ja kulttuurihistoriallisiin merkityksiin osana kaupunki-imagoa ja kaupunkiasukkaiden historiallista kokemista. Tämä näkemys kävi ilmi myös paikkakuntien johtavien sanomalehtien hallien puolistajien yleisönosastokirjoituksissa. Joensuussa sanomalehti Karjalaisessa tällaista keskustelua ei tosin käyty. Joensuussa keskeisten kulttuuria ja hallintoa edustaneiden henkilöiden ja arkkitehtien vetoimuksissa perusteina vanhan kauppahallin säilyttämisen puolesta olivat vanhan kauppahallin historialliset arvot. Kaupunkikuvassa oli säilytettävä eri aikakausien kerrostumia. Uuden kauppahallin uutuudenviehätys ja avautuminen ennen vanhan hallin hävittämistä lienee osaltaan vaikuttanut siihen, ettei kansalaiskeskustelua heti purkamispäätöksen jälkeen käyty. Ehkä aikakaan ei ollut vielä Joensuussa kypsä rakennetun ympäristön suojeluliikkeen syntymiseen samalla tavalla kuin esimerkiksi Helsingissä ja Tampereella. Joensuu ei esimerkiksi ollut vielä korkeakoulukaupunki, ja opiskelijat ja yliopistoväki olivat aktiivisia uusien ympäristöliikkeiden edelläkävijöitä Suomessa kuten muuallakin Euroopassa. Myöhempinä vuosikymmeninä vanhan kauppahallin purkaminen ja uuden hallin ”rumuus” ovat sen sijaan synnyttäneet hyvinkin aktiivista julkisesta kansalaiskeskustelua Joensuussa.

Kotkassa ja Kuopiossa lehtien yleisönosastokirjoituksissa esitettiin kärkeviä ja värikkäitä kannanottoja sekä hallien suojelun että niiden purkamisen puolesta. Vanhan säilyttäminen koettiin veronmaksajille taakaksi, eivätkä purkamisen kannattajat nähneet ”vanhoissa rötteleissä” mitään kulttuuriarvoja. Säilyttämisen puolistajat

olivat tässä eri mieltä. Hallien purkamista vastustavien kannanotoissa ei ilmene kovinkaan usein se, että hallit olisivat olleet tärkeitä kaupunkilaisien kollektiivisen muistin tai yksityisen kokemuksen paikkoja. Tällaiseen muisteleminen havahdutaan todennäköisemmin vahvemmin vasta sitten, kun vanhan hävittämisestä on kulunut enemmän aikaa. Tosin täysin huomiotta ei muistiargumenttakaan jäänyt näissä kaupungeissa: Joensuussa arkkitehdit pitivät vanhaa kauppahallia maakunnan asukkaiden tuntemana tuttuna ja turvallisena kiintopisteenä, ja Kuopiossa kalahalliin liittyi monia tarinoita. Kotkassa taas erään mielipiteen mukaan kauppahallin oli oltava jokaiselle kaupungille ”pyhä paikka”.

Lähteet

- af Forselles-Riska, Cecilia (2006). Menneisyyden muuttuvat paikat. Teoksessa Knuutila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.) *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 218–231.
- Anttiroiko, Ari-Veikko (2010). *Luova kaupunkikehittäminen. Kaupunkikonseptit innovatiivisen kaupunkikehittämisen apuna*. Sente-julkaisu 32/2010. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Björk, Erkki (2010). *Puhe kalahallitilaisuudessa*. 8.2.1011, <http://www.erkkibjork.fi/?p=43>
- Elsinen, Pertti (1998). Kappale kadonnutta kaupunkikulttuuria. Vanhan kauppahallin nousu ja tuho. Teoksessa Tuunanen, Pasi (toim.) *Elämää entisajan Joensuussa. Joensuun kaupunki 1848–1998*. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 6, Joensuu.
- Flinck, Esa & Mäkelä, Antero (2001). *Oulun kauppahalli 100 v. 1.5.2001*, <http://www.rotuaari.info/index.php?498>
- Gyllenberg, Petra (2007). *Tuoksuja ja tunnelmia. Kauppahallit Suomessa*. Petra Gyllenberg & Multikustannus Oy, Jyväskylä.
- Hall, Thomas (1991). Urban Planning in Sweden. Teoksessa Hall, Thomas (toim.) *Planning and urban growth in the Nordic Countries*. E & FN Spon, London.
- Hankonen, Johanna (1994). *Läbiöt ja tehokkuuden yhteiskunta. Suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuinalueiden rakentamisessa 1960-luvulla*. Gaudeamus Kirja, Otatieto Oy ja TTKK Arkkitehtuurin osasto, Tampere.
- Hannikainen, Matti (2011). Kaupungit ympäristöhistoriassa. *Alue ja Ympäristö* 40:1, 58–62.
- Hebbert, Michael & Sonne, Wolfgang (2006). History builds the town: on uses of history in twentieth-century city planning. Teoksessa Monclus, Javier & Guardia, Manuel (toim.) *Culture, urbanism and planning*. Ashgate, Hampshire, 3–20.
- Hultin, Herman (1904). *Kotkan kaupungin historia*. Kotkan kaupunki, Kotka.
- Immonen, Kari (1996). Historian läsnäolo. *Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja* 26.
- Kaivanto, Kirsi (2001). *Mercato – kauppa hallissa. Tampereen kauppahalli 1901–2001*. Julkaisuja nro 59. Tampereen museot, Tampere.

- Kervanto Nevanlinna, Anja (2006). Kaupunkikuvan tutkimus historian ja muistin näkökulmasta. *Kvartti* 1/06.
- Klinge, Matti & Kolbe, Laura (2007). *Helsinki – Itämeren tytär. Lyhyt historia*. Otava, Helsinki.
- Kolbe, Laura (2000). "Will old wooden Käpylä be saved?" The beginning of a conservation movement in Helsinki. *Helsinki Quarterly* 2/2000.
- Kolbe, Laura (2006). Urban destruction or preservation? Conservation movement and planning in twentieth-century Scandinavian capitals. Teoksessa Monclus, Javier & Guardia, Manuel (toim.) *Culture, urbanism and planning*. Ashgate, Hampshire, 129–148.
- Kolbe, Laura & Forss, Johannes (2007). *Unelmien Helsinki. Kadut ja korttelit kertovat*. Minerva Kustannus Oy, Helsinki.
- Korkein hallinto-oikeus (2011). *KHO:2011:105*. 5.9.2012, <http://www.kho.fi/paatokset/57029.htm>
- Korn, Arthur (1955). *History builds the town*. Lund Humphries & Co., London.
- Knapas, Marja Terttu (1999). *Muistomerkki: rakennetun historian ulottuvuuksia*. Museovirasto, Helsinki.
- Kuopion Kauppahallin yhdistys ry. (2002). *Kauppahalli – Kuopion kaupungin sykkivä sydän jo sadan vuoden ajan*. 3.9.2012, <http://www.kuopionkauppahalli.net/default.asp?toc=37>
- Laakkonen, Simo, Laurila, Sari, Kansanen, Pekka & Schulman, Harry (2001). *Näkökulmia Helsingin ympäristöhistoriaan*. Edita, Helsinki.
- Laine, Markus & Peltonen, Lasse (2003). *Ympäristökysymys ja aseveliakseli – Ympäristöpoliittisointuminen Tampereella vuosina 1959–1995*. Acta Electronica Universitatis Tampereensis 247. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Leskinen, Juha (2008). "Vihreää vai Punaista". *Tampereen vasemmiston osallistuminen ympäristökeskusteluun 1950-luvulta 1990-luvulle*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Lilius, Henrik (1984). *Joensuu 1848–1890. Erään suomalaisen puukaupungin vaiheita*. Pohjois-Karjalan museo, Joensuu.
- Meller, Helen (1993). *Patrick Geddes. Social evolutionist and city planner*. Routledge, London & New York.
- Metsäranta, Pinja (2010, toim.). *Linnoista läbiöihin, rakennetut kulttuuriympäristöt Suomessa*. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Nimimerkki Sydän särjetty (2010). *Kauppahallin purku*. 17.5.2010, <http://keskustelu.suomi24.fi/node/9873668>
- Onnismaa, Jussi (2008). Hiljainen tieto kulttuurin rakenteissa. Kollektiivinen muistaminen ja muistamattomuus. Teoksessa Toom, Auli, Onnismaa, Jussi & Kajanto, Anneli (toim.) *Hiljainen tieto tietämistä, toimimista, taitavuutta*. Gummerus, Helsinki, 83–102.
- Pallasmaa, Juhani (1995). Ihmisen paikka. Aika, muisti ja hiljaisuus arkkitehtuurikokemuksessa. Teoksessa Haapala, Aro, Honkanen, Martti & Rantala Veikko (toim.) *Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka*. Yliopistopaino, Helsinki, 243–266.
- Peltonen, Lasse (2001). Kollektiivinen toiminta ympäristöpolitiikassa. Teoksessa Haila, Yrjö & Jokinen Pekka (toim.) *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*. Vastapaino, Tampere, 148–165.
- Piiparinen, Pekka (2012). Kun rakennus ei kuollutkaan. Tilan ja paikan merkitys Joensuun puisen kauppahallin uudelleenrakentamispyrkimyksissä. *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2012, 83–94.
- Rakennuslehti (2010). Skanskaa harmittaa Kuopion kalahalliriita 23.1.2010. <http://www.rakennuslehti.fi/uutiset/lehtiarkisto/24064.html>
- Semi, Jussi (2010). Sisäiset sijainnit: tutkimus sukupolvien paikkakokemuksista. *Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Social Sciences and Business Studies* 2.
- Sundman, Mikael (1991). Urban planning in Finland after 1850. Teoksessa Hall, Thomas (toim.) *Planning and urban growth in the Nordic countries*. E & FN Spon, London, 60–115.
- Yle.fi Kymenlaakso (2011). *Kotkan kauppahallin tarina kaupunkilegenda*:17.5.1011, http://yle.fi/alueet/kymenlaakso/2011/05/kotkan_kauppahallin_tarina_kaupunkilegenda_2599549.html
- Wilkko, Eva Karin (1972). *Kauppa halliin. Suomen kauppahalleista*. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston diplomityö. Teknillinen korkeakoulu, Espoo.

Sanomalehtilähteet

- Etelä-Suomi. Mikrofilmattu aineisto, 1974.
 Karjalainen. Mikrofilmattu aineisto, 1968.
 Savon Sanomat. Verkkojulkaisu, 2010–2011.